

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2023.4.11>
CZU: 37.017

VALORI EDUCAȚIONALE ALE POSTMODERNISMULUI¹

Victor ȚVIRCUN,

doctor habilitat, profesor universitar,

Institutul de Cercetare Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

ORCID iD: 0000-0003-3259-7692

Rezumat: *Articolul de față este o tentativă de a evidenția esențele fenomenului postmodernist în educație, valorile acestuia, care trebuie promovate în procesul în procesul educațional. Sfidările societății contemporane reclamă o nouă modernitate, iar problematica aspectelor asociate cu postmodernitatea (constructivismul, multitudinea de perspective, realismul, contextualizarea etc.) dintr-o perspectivă conceptuală pot sensibiliza domeniul și pot oferi posibilități largi pentru transformarea funcțiilor școlii în actualitate.*

Cuvinte-cheie: *valori educaționale, educație, postmodernismul, proces educațional, societatea contemporană.*

EDUCATIONAL VALUES OF POSTMODERNISM

Abstract: *This article is an attempt to highlight the essence of the postmodernist phenomenon in education and what are its values that must be promoted in the process of training students. The challenges of contemporary society call for a new modernity, and the problematic aspects associated with postmodernity (constructivism, multiple perspectives, realism, contextualization, etc.) from a conceptual perspective can sensitize the field and offer wide possibilities not only for theorizing, but also for school practice currently.*

Keywords: *Educational values, education, postmodernism, process educational, contemporary society.*

Postmodernismul, ca fenomen socio-cultural, nu poate fi considerat ca generator al noilor teorii sau căi ce pot soluționa problemele existente în domeniul educațional. În schimb, după afirmația lui R. Williams, postmodernismul implică o nouă structură a sensibilității [8, p.12]. Totodată, postmodernismul nu poate fi localizat într-o disciplină școlară, deoarece reprezintă o reflecție a gândirii contemporane.

În epoca modernă drept ideal se considera *omul teoretic*, care era educat pentru a deprinde modurile cunoașterii fundamentate de știință și tot ceea ce se produce și este în slujba științei. El nu mai deține nimic care să-i aparțină doar lui, devenind o enciclopedie ambulantă, interiorizând o vastă cultură istorică. Promotorii postmodernismului, la rândul lor, percep omul ca persoană interdependentă, dar lumea ca organism viu [6, p.17].

Ca atare, postmodernismul privilegiază relativitatea și diferența ca forță eliberatoare în redefinirea discursului cultural. Fragmentarea, indeterminarea și o intensă neîncredere în toate discursurile universale și totalizatoare caracterizează această paradigmă. Redescoperirea pragmatismului în filosofie, schimbarea orientării cu privire la filosofia științei, concepțiile asupra discontinuității și diferenței asu-

pra calităților polimorfe în locul cauzalității simple, sau chiar a celei complexe – toate indică o profundă schimbare în structura perceptivă a lumii [6, p.38]. Toate aceste reorientări schimbă, într-un fel, perceperea educației în funcționalitatea ei postmodernă.

Este relevant faptul că postmodernismul se bazează pe o paradigmă axată pe relativism, adică renunțarea la fundamentalism și promovarea constructivismului, care se referă la realitatea oferită de experiență și nu la realitatea ontologică. Or, în acest context referențial, constructivismul ocupă un loc important în paradigma educațională actuală.

Scepticismul postmodern, uneori ruinător tocmai prin modul în care ține cont de toate perspectivele, poate fi descris prin câteva repere:

- Acceptarea pluralității perspectivelor; metodelor și valorilor, acest lucru venind cu pași siguri înspre educație;
- Identificarea și valorizarea standardelor duble, precum și a interpretărilor alternative, interpretări ce sunt acceptate în procesul educațional;
- Neîncrederea în metanarațiunile menite să explice totul;
- Acceptarea unor adevăruri multiple, derivate

¹ Articolul este elaborat în cadrul proiectului de cercetare instituțională *Fundamentarea paradigmei de profesionalizare a cadrelor didactice în contextul provocărilor societale*. Cifru: 20.80009.0807.45

din pluralitatea perspectivelor și a metodelor de cunoaștere; aici putem menționa în special educația istorică, de exemplu;

- Acceptarea concepțiilor, ideilor și obiectelor ca fiind texte deschise unor interpretări multiple [4, p.137].

Este de menționat că postmodernismul indică că ceva a lipsit în modernism și există o necesitate a unei alternative de rezolvare a acestei situații. Timpul devine în interpretarea postmodernă un viitor anterior, tot așa cum viitorul imaginat poate fi localizat în trecut. Reprezentarea postmodernă a timpului renunță, prin urmare, atât la delimitarea clară între secvențele clasice (trecut, prezent și viitor), cât și la reprezentarea ascendentă, teleologică a timpului ca istorie unică. Ceea ce rămâne este un continuum temporal [3, p.177; 7, p.31].

Cele mai influente orientări epistemologice ale postmodernismului sunt *realismul* și *relativismul*.

Și filosofia științei își schimbă orientarea, fiind mai mult deschisă spre *interpretare*, *intenționalitate* și *contextualitate*. Postmodernismul, în general, și postmodernismul în educație pune în discuție identitățile, unitatea lumii care se fragmentează și este surprinsă mozaicat. Nu producerea și distribuția cunoașterii, ci descoperirea ei.

Metodele predilectate ale postmodernismului sunt deconstrucția și interpretarea intuitivă. Promotorii postmodernismului sunt orientați spre acele metode care se aplică la o gamă largă de fenomene, se concentrează asupra limitelor, pun în lumină unicul, se focalizează pe enigmatic și apreciază irepetabilul, pune accent pe unele fenomene ca trăiri, experiență personală, empatie, intuiție, imaginație, apreciere și judecată subiectivă. Toate aceste aspecte sunt valorificate în educație, pornind de la cele mai stringente necesități ale elevilor.

Dacă ne referim la cunoaștere, ca cel mai sensibil domeniu din activitatea cognitiv-reflexivă în procesul educațional, trebuie să evidențiem și diferențele esențiale dintre epistemologia și metodologia modernă și cele promovate de postmodernism, care pot fi sintetizate astfel: absența oricăror pretenții ultime ale cunoașterii; înlocuirea cauzalității cu intertextualizarea; înlocuirea tentației spre obiectivitate cu relativismul; deconstrucție și interpretare intuitivă; acceptarea interpretărilor divergente; afirmarea relațiilor multiple [6, p.47].

Știința postmodernă poate fi considerată ca știință a unui joc al cunoașterii cu instabilități. Ea nu produce cunoscutul, ci necunoscutul și sugerează un nou model de legitimare; nu modelul celei mai bune performanțe, ci pe cel al diferenței.

Educația științifică în școala contemporană are scopul de a simplifica știința ca atare, prin simplifi-

carea elementelor implicate: mai întâi, un domeniu de cercetare este definit; el este separat de restul istoriei și i se conferă o logică proprie. În acest mod, se uniformizează acțiunile și se contopesc părți largi ale procesului educațional. Educația științifică are un caracter rigid și constrângător în raport cu natura umană. Însă postmodernismul nu crede în proiecte totalizatoare, logocentrice, pe care le consideră susceptibile de globalism și opresiune, orientându-se, mai degrabă, spre diferențe, unicitatea părților, către local și individual.

În felul acesta, specificul cunoașterii științifice în perioadă postmodernă constă în aceea că ea nu mai așteaptă legitimarea din partea filosofiei speculative, ca în modernitate, și nici dinspre diferite forme de pozitivism, ca în momentul delegitimării. Acceptarea limitărilor și paradoxurilor pune în discuție noțiunea de *sistem* și pe cea de *performanță*. Știința începe să abandoneze forma cunoașterii care pleacă de la principiul regularității elementelor unui sistem și al evoluțiilor previzibile ale acestora.

Vechiul principiu după care achiziția de cunoștințe este indisociabilă de formarea spiritului și chiar a persoanei cade și va cădea tot mai mult în desuetate. Raportul celor ce furnizează și celor ce întrebunțează cunoașterea tinde și va continua să îmbrace forma relației pe care producătorii și consumatorii de mărfuri o au cu forma-valoare. Cunoașterea este și va continua să fie vândută, este și va fi consumată pentru a fi valorificată într-o nouă producție: în ambele cazuri – pentru a fi schimbată [2, p.25].

Așadar, postmodernismul reprezintă un câmp de semnificații care se distribuie neuniform și chiar contradictoriu atunci când este implicat în caracterizarea epocii contemporane, în descrierea particularităților ei culturale ori educaționale [5, p.189].

Învățământul, în baza teoriei sistemelor, se transformă într-un subsistem al sistemului social, căruia i se aplică criteriul performativității (investiție și plusvaloare – intrări și ieșiri, input și output). Instituțiile de învățământ nu mai sunt solicitate să formeze idealuri, ci competențe. Miza învățământului nu mai este transmiterea de cunoștințe, ci de limbaje și jocuri de limbaj. Cea mai bună performativitate, în condițiile acestui joc de performativitate completă, care are la baza sa accesul tuturor la informații, nu mai ține de obținerea unui surplus de informație, principiu ce ghida învățământul clasic, ci de abilitatea de a proiecta conexiuni noi între informațiile existente, de a realiza noi mutări în jocurile de limbaj sau de a schimba regulile jocului. Primatul performativității declară sfârșitul erei profesorului. El deja nu este mai competent decât bazele de date din Internet sau din alte rețele de socializare pentru trans-

miterea cunoașterii existente și nici mai imaginativ decât echipele interdisciplinare în privința realizării unor noi transformări.

În acest context, este relevantă paradigma socio-culturală (ca una a modernității) în educație, care descrie relația și influența dezvoltării societății asupra organismelor sociale, relația dintre educație și societate. În baza acestei relații poate fi dezvoltată și relația dintre modernitate și postmodernitate în educație. În modernitate, de exemplu, se produce „acapararea” tehnologică a individului în raportul său cu societatea prin dominarea valorilor economice – *a avea* este mai important decât *a fi*. Sistemul de valori a acestei paradigme este, în multe aspecte, străin spațiului educativ: rentabilitate, eficiență, eficacitate, concurență, profit, considerarea educației ca marfă, cultul competiției. Paradigma socio-culturală se definește printr-un set de valori apărute, printr-un ansamblu de credințe, concepții, tehnici acționale și simboluri, care le exprimă și care se referă la problemele cele mai importante dintr-o societate: relațiile dintre oameni, viziunea asupra cunoașterii, interesele care delimitează câmpurile de acțiune ale oamenilor, tipurile de practici sociale și culturale [1, p.31].

O altă paradigmă, este cea existențial-umanistă, care se contrapune celei de sus și care se pornește dinspre elev spre educație, deoarece obiectivul esențial este dezvoltarea umanității în fiecare ființă umană. Această paradigmă produce mutații în sfera sistemului de valori. Ea militează pentru o societate și o educație centrată pe persoană, revalorizează dimensiunea subiectivă a actului educațional. Anume ea introduce perspectiva postmodernității de a crea un spațiu educațional în care să se producă dialogul dintre individ și societate, subiectiv și obiectiv. Această paradigmă introduce o perspectivă globală, totalizatoare, asupra individului pe care o formează ca finalitate de bază a educației [1, p.19]. Elevul se află în centrul educației, declară postmodernității. Însă ceea ce este nou în aceasta abordare, este faptul că elevul împreună cu profesorul construiesc sensuri și semnificații. Profesorul nu lucrează asupra elevului, dar cu el și pentru el. Elevul nu este, ci devine, se află într-un permanent proces de devenire, asimilează competența de a fi elev sau meseria de elev și încă două competențe de bază: competențe academice (asimilarea cunoașterii) și competențe sociale (capacități de a trăi împreună).

Spre deosebire de paradigma socio-culturală, cea existențial-umanistă reproduce la nivelul sistemului educațional coordonatele fundamentale ale paradigmei socio-culturale existențiale și anume centrarea pe persoană, pe perfecționarea și evoluția ei

[1, p.31]. Paradigma existențial-umanistă optează pentru un învățământ deschis, care favorizează participarea activă a celui ce se educă la crearea mesajului, a sensului, a valorii.

Educația umanistă rămâne una dintre căile fundamentale ale cultivării capacității subiectului de a comunica, de a se raporta la realitate și de a da credințelor personale finalitatea cea mai potrivită: înțelegerea sinelui, a culturii, a lumii și aprecierea acestora. Integralitatea, totalitatea ființei umane, subiectul care se construiește pe sine, controlul de către subiect a propriei activități de învățare, continuitatea experienței subiectului cultivându-i capacitatea de judecare, stimularea înțelepciunii – toate acestea sunt coordonate ale paradigmei existențial-umaniste. Cunoașterea nu mai este privită ca posesiune, ca achiziție, dar ca înțelegere și implicare în viață [1, p.35].

Discursul umanist al educației este discursul cauzalității, fapt dovedit prin locul pe care-l ocupă valoarea în interiorul său, este discursul forțării spre umanitate, al constrângerii la gândire, așezând aprecierea în vârful ierarhiei valorice.

Din perspectivă postmodernă, educația trebuie să ajute elevii să construiască valori diverse și care să fie utile personal, în contextul propriilor lor culturi. Valorile sunt considerate utile pentru o anumită cultură, nu adevărate sau corecte în vreun sens universal. Printre valorile importante, care în mod dezirabil ar trebui să fie cultivate prin educație, menționăm diversitatea: toleranța, libertatea, creativitatea, emoțiile, intuiția.

În concluzie, sintetizând ideile expuse mai sus putem menționa următoarele:

1. Postmodernismul este, într-un fel, atotcuprinzător și oferă avantajele unui parcurs socio-cultural redefinit din perspectiva paradigmei constructiviste, generând schimbări profunde în procesul de educație.
2. Postmodernismul pune în discuție și în „mișcare mozaicală” diverse aspecte și fenomene ce influențează direct educația: pluralitatea perspectivelor; diversitatea interpretărilor; evidențierea irepetabilului, performativitatea, elevul ca centru, reflecția subiectivă, devenirea elevului etc.
3. Orientarea postmodernistă este relevantă pentru procesul de cunoaștere al elevilor, oferindu-le acestora șansa de a pune la îndoială, libertatea de a opera cu relativul, posibilitatea interpretării divergente și convergente. Cunoașterea nu mai este doar achiziție, ci înțelegere și implicare, ea devine un obiect „de schimb”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BÂRLOGEANU, I. *Paradigma educațional-umanistă în contextul postmodernității*. În: PĂUN E., POTOLEA D. *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Polirom, 2002. ISBN: 973-681-106-9.
2. LYOTARD, J.-F. *Condiția postmodernă*. Cluj: Design Print, 2003. ISBN: 973-85788-8-4.
3. STAN, E. *Pedagogie postmodernă*. Iași: Institutul European, 2004. ISBN 973-611-285-3 371.
4. TROC, G. *Postmodernismul în antropologia culturală*. Iași: Polirom, 2006. ISBN: 973-46-0238-1.
5. ULRICH, C. *Postmodernism și educație*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007. ISBN 978-973-30-1751-6.
6. ȚVIRCUN, V. *Valorificarea criteriului istoricității în pedagogie*. București: Litera, 2012. ISBN: 978-606-8481-91-3.
7. SLATTERY, P. *Curriculum Development in the Postmodern Era*. New-York – London. Garland
8. WILLIAMS, R. *The Metaphysics of Representation*. Oxford: Oxford University Press, 2020. ISBN: 978-019-8850-205.